

monerum summamque reperies, id est, mille nongentos quadraginta et unum. Sed et parabolam decem virginum in Evangelio (Matth. xxv), quas in sensibus carnis et spiritus interpretamur, si oleum bonorum operum suis lampidibus preparavit, et quinarium numerum duplicaverit, ut sint sancta (juxta Apostolum) corpore et spiritu, ad hujus numeri referent sacramentum. Decem quoque civitates, quas qui corporis sensus optime gubernavit, numero duplicato, accipit in futurum (Luc. xvi).

(Cap. IX. — Vers. 1.) *Onus verbi Domini in terra Adrach, et Damasci requiet ejus: quia Domini est oculus hominis, et omnium tribuum Israel.* LXX: *Assumptio verbi Domini in terra Adrach* [Al. *Sodrach*] *et Damasci sacrificii ejus, quia Dominus respicit homines, et omnes tribus israel.* Omnis hæc Visio sive pondus et onus verbi Domini, ut interpretatus est Aquila, ad vocationem gentium, et extruentionem Ecclesie pertinet. Et est ordo verborum: Assumptio verbi Domini, acuti in peccatores, mollis in justos: *ADRACH* (אֲדָרַח) quippe hoc resonat ex duobus integris nomen compositum: *ad*, acutum, *bach*, molle, *tenerumque* significans: et non ut male a quibusdam legitur, *Sodrach*. Quidam Adrach referunt ad populum Judæorum, Damascum ad vocationem gentium. Unde populus, sive assumptio verbi Domini fit in terra Adrach super quam et austeritatem suam Dominus exerevit et clementiam (Isai. xi, 10, sec. LXX). Austeritatem in eos, qui credere noluerunt: clementiam in illos, qui cum Apostolis sunt reversi. Damascus autem propter requiem Domini est, juxta illud quod scriptum est in Isaia: *Et erit requies ejus honor. Siquidem antequam sciret puer eligere bonum aut malum, et vocare patrem et matrem, accepit virtutem Damasci et spolia Samarie* (Isai. viii, 4). Unde et Damascus in linguam nostram vertitur, sanguinem bibens aut sanguis ciliicii, ut prior interpretatio cruentum populum significet: secunda, crudelitati ejus **557** penitentiam copulatam. Quodque sequitur: *Quia Domini est oculus hominis et omnium tribuum Israel*, sic edisserunt: Idcirco templum Dei de utroque populo construendum est, id est, et de terra Adrach, et de Damasco requie ejus: quia Domini est, quicumque et de gentibus respicit Deum, et sperat in eum, et de cunctis tribubus Israel: sive, juxta LXX, quia Dominus equaliter cunctos homines respicit, et universas tribus Israel. Dicamus et aliter: In terra Adrach onus verbi Domini est, et pondus gravissimum. In Damasco autem vicine ejus et sacrificium, quia Dominus et gentium fidem et Circumcisionis perfidiam absque acceptione ulla respicit personarum, et est equaliter omnium Deus: aliis

que magis displicet *χρηστία*, pro *χρηστία*. Si enim et iuxta orthographiam leges 40 utroque verbo eximas, par ipse numerus prodibit 1944, quem et in Latino duo nostri præferunt mss. idque unum est, quod S. Pater argute prætendit ex numeri conformitate, ut septem hominum millia, qui non curvaverunt genua ante Baal, Christianos significare, demonstret. Ceterum non ignoramus in hisce ge-

sententiis suas grave pondus imponens, et in aliorum sede requiescens. Judæi hæc omnia in adventu Christi, quem sibi ultimo tempore repromittunt, dicunt esse complenda, et terra Adrach, et Damascus, et Emath, et Tyrus, et Sidon, et Ascalon, et Gaza, Accaron quoque et Azotus et Philisthim, potentissimo regi colla submittant, et ei serviant habitanti in Jerusalem: nullusque audeat elevare contra Israel manum, pacatis omnibus per circuitum. Quæ nos universa spiritualiter in adventu Domini et in Ecclesia ejus transacta convincimus.

(Vers. 2 seqq.) *Emath quoque in terminis ejus, et Tyrus et Sidon: assumpserunt quippe sibi sapientiam valde. Et edificavit Tyrus munitionem suam, et concitavit argentum quasi humum, et aurum ut lutum platearum.* Ecce Dominus possidebit eam, et percussit in mari fortitudinem ejus, et hæc igne devorabitur. LXX: *Emath in finibus ejus Tyrus et Sidon: quoniam sapientes fuerunt nimis, et edificavit Tyrus munitionem suam, et congregavit argentum ut humum, et aurum ut lutum viarum.* Propterea Dominus possidebit eam, et percussit in mari fortitudinem ejus, et ipsa in igne concremabitur. (a) *Emath*, quæ interpretatur *χλός*, id est, indignatio, ipsa est quæ ab Antiocho *Ἐπιφανεί*, Epiphaniae nomen accepit, et nunc Syriæ Cæles est civitas. Et hæc igitur, et Tyrus et Sidon erunt in terminis **558** Damasci, sive in terminis terræ Adrach, ut credant in Dominum Salvatorem, cui a Patre dictum est: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam et possessionem tuam terminis terræ* (Ps. ii, 8). Hujus Tyri illie, id est, animæ Christo credentium, deferent regi munera, ut impleatur quod scriptum est: *Adorabunt eum filie Tyri in muneribus* (Ps. xlv, 13). Cumque urbs Dei Ecclesia fuerit extructa, de qua Psalmista decantat: *Gloriosa dicta sunt de te civitas Dei* (Ps. lxxxvi, 2), statim sequentur et cætera: *Ecco alienigenæ et Tyrus et populus Æthiopum isti nati sunt tibi* (Ibid., lvi, 4). De alienigenis in duobus psalmis dicitur: *Mihi alienigenæ serviunt, sive subiecti sunt.* De Æthiopiis in propheta legimus Sophonia: *Trans flumina Æthiopiæ inde ferent dona mihi* (Soph. iii, 40). Et in Psalmo: *Æthiopia præveniet manus ejus Deo* (Ps. lxxvii, 32). De Tyro autem Evangelicum loquitur: *Væ tibi, Chorsaim: væ tibi, Bethsaida: quoniam stin Tyro et Sidone factæ essent virtutes quæ factæ fuerunt in vobis, olim forsitan in sacco et cinere penitentiam egissent* (Mat. xi, 21). De Tyri et Sidonis finibus illa mulier Chananaea Syrophonissa, cujus filia male se habebat a demonio, occurrit Domino Salvatori (Marc. vii): et Tyriorum ac Sidoniorum fidei primitias dedicavit, ut quæ tempore Christi non

mantia lusibus, et plus aliquid dicere: ut est illud quod Menasse Ben Israel docet, *Sæpe ad numerum, quem verbi alienius litteræ faciunt unitatem adijci, quam vocent כולל* (id est, universum) quia pro tota voce ponatur.

(a) Nomen *Emath*, quod deerat, iuxta contextum necessarium, ex Regine mss. suffecimus.

crediderant, quia neodum viderant signa alque virtutes, postea viderent per apostolos et crederent, essentque beatitudinis illius compotes, quam Dominus repromittit, dicens: *Beatiore qui non viderunt et crediderunt* (Joan. xx, 29). Tyrus autem et Sidon (quarum altera *ἑνὸς*, id est, angustia: altera *ἑνὸς*, id est, *dehido*, interpretatur) infantum sibi sumpserunt sapientiam, et sophismatibus suis et (a) dialecticorum rotibus et sophistarum texturis, quas munitiones, Scriptura commemorat, proponeret (b) Tyrus enigmata Salomoni, id est, regi pacifico, et argentum suum, nitorem videlicet eloquentiæ, et aurum, sensuum caliditatem, instar pulveris et luti quod in plateis ac viis est, congregaret, ut regnum idololatriæ quod munierat, possideret. Sed adversus hæc munitiones Apostolus loquitur: *Non arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Dei, ad destructionem munitionum*: **559** *co-gitationes destruunt, et omnem altitudinem extollem se adversum scientiam Dei* (II Cor. x, 4, 5). Et sub persona Ninive quæ interpretatur *ornata*, vel *pulchra* (nihil enim mundo ornatus est), Dei per prophetam contra mundi homines sermo dirigitur: *Et tu inebriaris, erisque despecta, et quæres auxilium ab intimis: omnes munitiones tuæ sicut ficus cum grossis suis: si concussæ fuerint, cadent in os comedentis.* Et Tyrum igitur et Sidonem Dominus possidebit, cum ante percussisset fortitudinem earum in salisimo et amarissimo mari hujus sæculi, et ne quid in eis pristina remaneret sapientia, id est, lumenis stultitia, per quam sibi imbecillos munitiones, et argentum et aurum luto similia compararunt, igne eas excoquet et mundabit ad purum, de quo Salvator loquitur in Evangelio: *Ignem veni mittere super terram, et quam volo, ut adeat* (Luc. xii, 49), juxta illud quod in Marco scriptum est: *Omnis ignis salietur* (Marc. iv, 48).

(Vers. 5 seqq.) *Videbit Ascalon, et timebit, et Gaza, et dolebit nimis: et Accaron, quoniam confusa est spes ejus, et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur.* Et sedebit separator in Azolo, et disperdam superbiam Philistinorum. Et auferam sanguinem ejus de ore ejus, et abominaciones ejus de medio dentium ejus, et relinquetur etiam ipse Deo nostro, et erit quasi dux in Juda, et Accaron quasi Jebuseus. Et circumdabo domum meam ex his qui mihi militant, euntes, et revertentes, et non transibit super eos ultra exaltor: quia nunc vidi in oculis meis. LXX: *Videbit Ascalon, et timebit: et Gaza, et dolebit nimis: et Accaron, quoniam confusa est de spe sua, et peribit rex de Gaza, et Ascalon non habitabitur.* Et habitabunt alienigenæ in Azolo: et destruant injurias alienigenarum, et auferam sanguinem eorum de ore illorum, et abominaciones eorum de medio dentium illorum, et remanebunt et isti Deo nostro, et erunt ut *χλός*, id est, tribunus in Juda: et Accaron sicut Jebuseus,

(a) Victor, et dialecticæ rotibus et superbiis (sic) texturis.

(b) Non repetit hic Reg. mss. nec Viet. nomen *Tyrus*.

PATROL. XXV.

et ponam in domo mea elevationem, ut nemo petrascat, sive revertatur, et nequaquam superveniat eis ultra abactor et emans: quia nunc vidi in oculis meis. Ascalon interpretatur *ignis ignobilis* sive *ponderata* [Al. *pondera*]: Gaza, fortis, aut imperium: Accaron, sterilis, sive *eradicata*: Azotus, quæ Hebraice dicitur *אֲזוֹט* (אֲזוֹט), *ignis* (c) *generans, aut ignis patrum*, vel *ignis mamillæ*: Jebuseus, *conculcatus* **560** sonat. Nomina expressimus etymologias, ut sensum breviter percurramus. Videns Ascalon et Gaza et Accaron, quod Emath esset in finibus Damasci, et Tyrum et Sidonem, postquam percussa sunt in circuitu, et omne earum fenem, ligna, et stipula incendio conflagravit, possessas esse a Domino, et ipsæ timore ac dolore et confusione perterritæ, cœperunt sperare meliora. Denique Ascalon, in qua erat prius diabolus, *ignis ignobilis*, et usque ad mensuram ac pondus venerat peccatorum, pavore contremuit, eo quod habitatores habere deservit. Et Gaza doluit nimis, agens penitundinem scelorum pristinorum, quæ quondam fortis ac dura fuerat indoctabilis, et sibi regnum omnium promittebat, eo quod rex ejus et princeps, sermo contrarius et potestas inimici, suum perdidisset imperium. Accaron quoque sterilis, quia absque Lego et notitia Dei filios non habebat, eradicata est, ut audiret illud propheticum: *Lætare, sterilis: quæ non paris, erumpe et clama, quæ non parituris: quoniam plures filii dextere magis, quam ejus quæ habet virum* (Isai. liv, i). Cumque Ascalon et Gaza et Accaron fuerint perterritæ, et doluerint, eo quod vel habitatores non haberint, vel regem perdidissent, vel spes eas [Al. earum] frustrata sit pristina, alienigenæ sedebunt in Azolo, ubi ignis generat, quem Dominus misit super terram, et ardere desiderat (Luc. xii). Ipse enim baptizatus in Spiritu sancto et igne (Matth. iii), ubi fratribus et patrums est *ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφαὶ καὶ πατέρες*, quem in Cantico canticorum sponsa desiderat: ubi ignis mamillæ est et largissimi uberis, de quo in eodem Cantico legimus: *In medio uberum meorum commorabitur* (Cant. i, 12). Et in Apostolo: *Lac vobis potum dedi non escam* (I Cor. iii, 3). Pro eo quod juxta LXX diximus: *et habitabunt alienigenæ in Azolo*, in Hebræo legitur, *habitabit, vel sedebit* *מַזְמֵר* (מַזְמֵר) in Azolo, pro quo nos posuimus, et *sedebit separator in Azolo*. Separatorum Dominum intelligi, qui frumentum a paleis separat (Matth. iii et xii), et pisces bonos a piscibus malis, et argentum et aurum a stribulis scoriatque discernat. Cumque hoc fecerit, promittit et cætera: *Disperdam injuriam, vel superbiam Philistinorum*. Pro quibus LXX *alienigenas* transtulerunt. Philistim interpretantur in lingua nostra, *cadentes poculo*: **561** quod de calice bibent Babylonis, et inebriati converrant. Hi itaque tempore vocationis gentium et adventus Christi non

(c) Confer quæ superius observamus ad Sophon. cap. ii, col. 699, not.

habebunt superbiam, sed humilem et mansuetum sequetur Jesum. Et auferet de ore eorum sanguinem, verba blasphemie et abominaciones, idolorum cultum, et esum eorum que immolata sunt idolis, de medio dentium eorum; ut postquam hæc ablata fuerint, ipsi Philistinii, hoc est, alienigenæ relinquuntur Domino, et sit dux in Juda, id est, in populo Dominum confitente, ut prior populus qui erat in capite, vertatur in caudam, et novissimus qui erat in cauda, in caput transeat; et Accaron sterilis quondam, et idcirco, eradicata, sit quasi Jebus, id est, quasi Jerusalem. Hæc enim civitas tribus nominibus appellatur, *Jebus, Salem et Jerusalem*. Et circumbabo, inquit, domum meam, hoc est, Ecclesiam, ex his qui militant mihi, id est, ex his qui mihi serviunt in variis ministeriis, et ad meum imperium huic illucque discurrunt, euntes et revertentes. Sive: Circumbado domum meam angelorum, præsidio, de quibus et in alio loco scriptum est: *Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, et eripiet eos* (Ps. xxxiii, 8): ut non sit qui vadat et revertatur, hoc est, qui insidias meo populo molitur. Nec transibit super eum ultra exactor, de quo dicit Isaias: *Cessavit exactor* (Is. xiv, 5): vel certe, ἔξελθόντων, id est, foras educens, et victos in captivitatem trahens: quia oculis suis, quos prophetas et omnes sanctos intelligere possumus, vidit Dominus vocationem gentium et Ecclesiæ securitatem.

Exsultat satis, filia Sion; jubila, filia Jerusalem: Ecce rex tuus venit tibi justus, et salvator: ipse pauper et ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ. Et disperdat quadrigam ex Ephraim, et equum de Jerusalem, et dissipabitur arcus belli, et loquetur pacem gentibus, et potestas ejus a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad fines terræ. LXX: Gaude vehementer, filia Sion; prædica, filia Jerusalem: Ecce rex tuus venit tibi justus, et salvans, ipse mansuetus et ascendens super subjugalem et pullum novum, et disperdet quadrigam ex Ephraim, et equum 862 de Jerusalem, et disperdet arcus pugnantium et multitudinem, et pacem ex gentibus, et dominabitur (a) ab aquis usque ad mare, et a fluminibus usque ad exitus terræ. Hanc prophetiam Evangelistæ scribunt esse completam, quando Dominus ingressus est Jerusalem, sedens super asinam et pullum asinæ, et puerorum cum palmarum ramis occurrit turba, clamantium: Benedictus qui venit in nomine Domini: hosanna in excelsis (Mat. xxi); et increpantibus Phariseis, cum non corripieret clamantes pueros, respondit: Non legistis: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem (Ps. viii, 3)? Exsultat ergo Sion et jubilat Jerusalem, una atque eadem civitas (Sion enim arx est Jerusalem) quia venit ei rex suus, qui omnium prophetarum vaticiniis reprobisus est: Justus et ipse, Salvator, id est, Jesus, sicut angelus interpretatus est, loquens ad Virginem: Et vocabitur Jesus, quia

(a) Regin. ms. dominabitur aquis usque ad mare, et flumina exitus terræ, juxta Græcum in perisquis exemplaribus, καὶ κατὰ τὴν ὁδὸν ὡς θάλασσαν, καὶ

ipse saluum faciet populum suum a peccatis suis [Al. eorum] (Mat. i, 21). Pauper quoque, sive, ut LXX transtulerunt, mansuetus, qui cum dives esset, pro nobis pauper factus est, et dicit in Evangelio: Discite a me, quoniam mansuetus sum, et humilis corde (Mat. xi, 29). Et, ascendens super asinam subjugalem, sive super pullum novum, utrumque videlicet populum, Circumcisionis et Præputii, quorum prior gravissimum Legis portaverat jugum, sicut in Actis apostolorum scriptum est: Nec nos, nec patres nostri potuerunt portare grave Legis jugum (Act. xv). Unde et Paulus scribit ad Galatas qui circumcidi volebant: State, et nolite iterum jugo servitutis contineri (Galat. v, 1). Pollos autem novus, gentium multitudo, frena non habens Legis, nec rectus ab aliquo, sed semper in præcipitiis et in voraginibus idololatriæ elisus atque contractus, Domini sessione didiciit ambulare et rectam viam ingredi. Et disperdam, inquit, quadrigam ex Ephraim. Adhuc ex Dei Patris persona dicitur, quod quadriga, sive currus, ex Ephraim pereat, et equus de Jerusalem. Et interim secundum litteram hæc loquitur: Non erunt prelia, omnibus Christi adventu et nativitate pacatis. Porro secundum altiorum intelligentiam, Ephraim refertur ad hæresum multitudinem, quæ interpretatur κατὰ νόμον, 863 id est, abertas et frogmabundantia, de quibus scriptum est, in septagesimo septimo psalmo: Filii Ephraim intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in tibi belli. De his quadrigis et curribus [Al. aurigis] legimus: Hi in curribus et hi in equis, nos autem in nomine Domini nostri invocabimus: ipsi obligati sunt et ceciderunt, nos autem surreximus et erecti sumus (Ps. cxi, 8, 9). Equus qui disperditur de Jerusalem, ille est de quo legimus: Fallax equus in salutem (Ps. xxxii, 17). Et in Jeremia, qui luxuriæ vacabant et libidini, audiunt: Equi insomnantes in feminis facti sunt mihi: unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat (Jer. v, 8). Unde revocantur ad penitentiam, dicente Psalmographo: Nolite heri sicut equus et mulus, in quibus non est intellectus (Ps. xxxi, 9). Cumque disperdiderit Deus currus Ephraim et equum de Jerusalem, qui de istiusmodi equis et curribus fuerint liberali: transferentur in Domini servitute, et efficientur Cherubim, et de ipsis dicitur: Currus Dei decem millium multiplex, militia letantium (Ps. lxxvii, 18). Et: Equitasti meo in curribus Pharaonis assimilavi te, proxima mea (Cant. i, 8). Et: (b) Ascende equos, et equitasti tua salus (Abac. ii, 8). Dissipabitur arcus belli, ut non militantur igna jacula, quo voluptuosorum possint corda percutere. Et loquetur pacem gentibus, de quibus scriptum est: Ipse erit expectatio gentium (Gen. xlix, 10). Et rursum: Super ipsam gentes sperabunt (Isai. xi, 1). Et: Potestas ejus a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad fines terræ (Ps. lxxi, 8). Hoc non est extenuandum per allegoriam; sed credendum vere esse completum, secundum

παρὰ τὴν διὰ θεολογίας ἡγε.

(b) Reliqui Victor. ad Græc. textum, et Latinam editionem, Ascendens super equos tuos, etc.

dum illud quod legimus: *Postula a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (Ps. ii, 8). In septuagesimo quoque primo psalmo sub persona Salomonis et veri pacifici dicitur: *Et domanabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terræ terminos* (Vers. 8).

(Vers. 11, 12). Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua: convertimini ad munitionem, vincti spei: hodie quoque annuntians duplicia reddam tibi. LXX: Et tu in sanguine testamenti emisisti vinctos tuos de lacu qui non habet aquam: sedebitis in munitione vincti congregationis, et pro una die peregrinationis 864 tuæ duplicia reddam tibi. Postquam sermo propheta, immo ipse Deus Pater omnipotens, nuntiavit Sion et Jerusalem quod veniret ad eas rex suus, mitis, et ascendens super asinam subjugalem, et pullum asinæ, et potestas ejus esset futura a mari usque ad mare, et a fluminibus usque ad terminos terræ, facit apostropham ad ipsum Christum, de quo vaticinium est, et loquitur: Tu quoque in sanguine testamenti, sive pacti tui, emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, Quod ita intelligitur: In sanguine passionis tuæ eos qui vincti in carcere tenebantur inferni, in quo non est ulla misericordia, tua clementia liberasti. Denique postquam Dominus resurrexit, hi qui peccatis Adam, sive, ut quidam volunt, erroris inoditi, ac mortis vinculis tenebantur, resurrexerunt cum eo, et apparuerunt in sancta civitate. De hoc sanguine testamenti, et ipse futuram indicans passionem, ad discipulos loquebatur: Accipite, et bibite ex hoc omnes: hic est enim calix novi testamenti in sanguine meo (Matth. xxvi, 28). In hujus præfigurationem lacus qui non habet aquas, et Joseph a fratribus missus est in (a) lacum (Gen. xxxvii); et Daniel (Dan. vi) et Jeremias a Chaldeis et populo Judæorum: Banaia quoque tempore nivis et frigoris descendit in lacum, ut ibi leonem interficeret (II Reg. xxi, 20). Jeremias autem non in aquam lacus, sed in lutum cœnum, quæ lacu demergitur, quod posset suffocare magis quam refrigerare silentem (Jerem. xxxvii et xxxviii). Unde in psalmo scribitur: Influxus sum in limum profundi, et non est substantia (Ps. lxxviii). In hoc lacu inferni morabatur dives ille quondam purpuratus, cujus lingua magniloqua ponarum exurebatur incendiis, et intantum non habebat ulla aquarum refrigeria, ut extremi digiti pauperis tincti in aqua refrigerium postularet (Luc. xvi). Rursumque ad ipsos qui vincti erant, et Christi misericordia liberandi sermo dirigitur: Convertimini ad munitionem, vincti spei. Et est sensus: Qui nunc vincti estis et immiti atque terribili inferno tenemini, qui solutionem vinculorum in Christi speratis adventu, convertimini ad munitionem, sive sedebitis in munitione, de qua scriptum est: Munimentum sancti timor Domini: 865 ut possitis dicere: Esto mihi in Deum protectorem et in locum munitionis, ut saluum me facias (Ps. lxx, 3), et de vobis quoque propheta commemoret:

(a) Voces, in lacum, non habet Regin. ms. qui et Eleanan pro Banaia, paulo post præferti.

Ecce civitas firma, salutare nostrum ponet murum et antemurale tibi. Ad comparationem enim eternitatis, omne quod patitur in mundo una dies appellanda est, non habitationis, sed peregrinationis: quia advensumus et peregrinamur sicut omnes patres nostri. Nam in presenti momentaneo et leve tribulationis nostre, supra modum in sublimitate eterne gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus quæ videntur, sed quæ non videntur (II Cor. 4). Quæ enim videntur, temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna.

(Vers. 13.) Quoniam extendi mihi Judam, quasi arcum implevi Ephraim, et suscitabo filios tuos, Sion, super filios tuos, Græcia, et ponam te quasi gladium fortium. LXX: Quoniam tendenti te, Juda, mihi quasi arcum: implevi Ephraim, et suscitabo filios tuos, Sion, super filios Græcorum, et attredabo te quasi gladium pugnalis. Hoc Judei ad Machabæorum tempora referunt, qui Judei Macedonas, et sordidatum templum idololatria post trium et semis annorum spatium mundaverunt. Quodque sequitur: Quasi arcum implevi Ephraim, significari estimant, qui de decem tribus quæ appellantur Israel, venerant sub Ezechia, quibus etiam Josias regnasse memoratur: ita dumtaxat ut prius testimonium aliter quam nos explanavimus, interpretetur, et dicant: O Christe, quem speramus [Al. sperabamus] esse vortum, et qui regnaturus es in universis terminis terræ: in sanguine testamenti tui quo conspersam Jerusalem, juxta Ezechielem (Cap. xvi), in suo sanguine reperisti, et inisti pactum cum Abraham in divisionibus vituli et arietis et hirci; dimisisti populum tuum Israel de captivitate et camino Chaldeorum, in quibus 866 nulla erat misericordia (Gen. xv). Propterea et vos, o Israelitæ, qui vincti eratis, et sperabatis in Domino, revertimini ad munitionem Jerusalem: quoniam hodie vobis habetis Dominum pollicentem, quod pro brevi captivitate in iuria, duplicata omnia recipiatis, sicut recepit legimus et Job (Cap. xlii): Juxta tropologiam hic locus explanari sic potest: Extenditur Judas in arcum, cum Dominus atque Salvator a Patre in hunc mundum mittitur, qui ipse est et arcus, et sagittarius et sagitta. Arcus, ut in presenti loco. Sagittarius, ut in quadagesimo quarto psalmo: Sagitta tuæ acutè potentissima (Ps. xlii, 6), quibus [Al. qui] cum fuerit vulneratus, dicit: Vulneratus charitate ego sum (Cant. ii, 5). Sagitta vero, ipse est qui loquitur per Isaiam: Posuisti me sicut sagittam electam, et in pharetra sua abscondisti me (Isai. xlix, 2). Sagitta electa, verbum Dei est; pharetra in qua sagitta absconditur, dispen-

statio carnis assumptæ. Hac implatur Ephraim, ut cum armatus fuerit et paratus ad bellum, et ipse cum gentibus sagittis Domini vulneretur, ex cuius tribu primus populum scidit Jeroboam (III Reg. 12), quem in hæreticorum persona accipi, Osee propheta plenius demonstrat (Ose. v et vi), et quod supra diximus: *Fili Ephraim, intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli* (Ps. lxxvii, 9). Suscitante enim Domino filios Sion, hoc est, filios Ecclesie, et contrariorum dogmatum magistri, et philosophorum omnis assertio, atque argumenta gentium destruentur, quia ipse Dominus gladius fortium est, de quo dicitur: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Specie tua et pulchritudine tua, intende, prospere procede et regna; propter veritatem et mansuetudinem, et iustitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua* (Ibid. xlv, 4 et seq.). Hoc gladio *Ethiopes* vulnerant, de quibus scriptum est: *Et vos, Ethiopes, vulnerati meo gladio* (Seph. ii, 12) qui postquam Christi gladio fuerint vulnerati, deponent tetrum colorem, et exsultantes loquuntur: *Erit splendor Domini Dei nostri super nos* (Ps. lxxxix, 17): quod et David sibi post penitentiam repromittit: *Lacabis me, et super nivem dealbabor* (Ibid. l, 9). Iste est gladius de quo scribit Apostolus: *Vivens sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio accipit, et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus*. (Vers. 14.) *Et Dominus Deus super eos videbitur, 867 et exibit ut fulgur jaculum ejus, et Dominus Deus in tuba canet, et vadet in turbine Austri. Dominus exercituum proteget eos. LXX: Et Dominus Deus super ipsos apparebit; et egrediatur sicut fulgur sagitta ejus; et Dominus Deus (a) omnipotens sonabit in tuba, et ibit in commotione terroris sui. Dominus omnipotens proteget eos.* Et hunc locum ad Machabæorum referunt tempora quod illis contra Antiochum dimicantibus atque vincentibus, Dominus fuerit pugna atque victoria, qui egressus sit fortis ad prælium, et instar fulguris illius potentia apparuerit victisque adversariis, et turbinis motu dispersis, protulerit populum Judæorum. Nos autem referemus cuncta ad intelligentiam Salvatoris, de quo supra dictum est: *Extendi mihi Judam quasi arcum*. Quo extenso, et hæreticis atque gentilibus a Sion filiis interfectis, apparebit gloria Domini, et egrediatur ut fulgur jaculum ejus de quo fulgore et in Abacuc legimus: *In luce sagittarum tuarum ibunt in splendore fulgurantis haste tue* (Abac. iii, 11). Quod fulgur et splendor alio vocabulo tuba appellatur et clangor, ut cum sanctus clamor [Ab. clangor] insonuerit, dicat qui prius surdis auribus fuerat: *Disciplina Domini aperuit mihi aures, et dedit mihi aurem ad audiendum*. Quodque sequitur: *Et vadet in turbine Austri, sive vadet in motu comminationis suæ*. Ideo comminatur, et dicit, se illatorem esse supplicia, ut poenitentium miseretur. Denique jungit et dicit: *Dominus omnipotens proteget eos*, quos prius sua comminatione terruerat. Legamus historiam Ninivitarum.

(a) In Græco *Deus*, in Reg. ms. *omnipotens desideratur*.

(Vers. 15, 16.) *Et devorabunt et subicient lapidibus fundæ: et bibentes inebriabuntur quasi vino* (Vulg. a vino), et replebuntur ut phialæ, et quasi cornua altaris, et salvabit eos Dominus Deus eorum in die illa ut gregem populi sui, quia lapides sancti elebuntur super terram ejus. LXX: *Et consumunt eos, et obruent in lapidibus fundæ, et bibent sanguinem eorum sicut vinum, et implebunt sicut phialas altare, et salvabit eos Dominus in die illa sicut oves populum suum, quia lapides sancti volentur super terram ejus*. Pro eo quod nos diximus, *elebuntur*, et in Hebraico scriptum est *methnosoth* (מתנשות), potest interpretari *868 vagantes, sive fugientes*. Protectis filiis Sion, et Domino cemente, et vadente in turbine contra adversarios eorum, tanta erit ruina Græcorum, ut non dicam gladiis, sed jactu lapidum et fundarum rotatibus opprimantur, ita ut prædæ sint et devotioni inimici suis. Tunc bibentes inebriabuntur quasi vino. Non hi qui cæsi sunt, ebrii erunt sanguine suo; sed hi qui vicerint quasi ebrii cum desperatione pugnabunt, et placebunt Domino quasi altaris cornua, ejusque libertate liba funduntur. Salvabit quoque Dominus eos sicut oves et gregem populi sui: non enim ut armatus exercitus et instructus arte bellandi adversum Macedones dimicabit; sed veniet quasi greg paratus ad mortem, et Domino auxiliante, superabit. Et lapides sancti qui oppressi fuerint lapides autem vocat, propter duritiam tribulationum et animi fortitudinem (elebuntur de humilitate sua, et erunt in terra illius gloriosi. Aliter: Lapidis sancti ejus de genere sacerdotali per diversa fugientes, illo tribuente victoriam consequentur, dicamus et juxta anagogen, immo explanemus prophetiam multis obscuritatibus involutam. Filii Sion protecti a Domino suo, devorabunt adversarios suos, quos intelligimus filios Græciæ. Et subicient lapidibus fundæ, comminationibus Scripturarum, de adversariis suis subjectos humilesque facientes: nihil enim ita percutit, ut exemplum de Scripturis sanctis, et testimonium rotatu oris emisum. Quod autem in LXX dicitur: *Et bibent sanguinem eorum quasi vinum*, in Hebræo non ita legimus; sed bibentes inebriabuntur quasi vino, ut audiant illud de Cantico canticozum: *Bibite, amici, et inebriamini* (Cant. v, 1). Et illi placebit eorum ebrietas, quasi altaris sacrificium; et quasi cornua, sive angeli altaris. Salvabit quoque eos Dominus, quasi gregem populi sui, quia lapides sancti volentur super terram ejus, qui tantum erunt leves et in sublimem nitentes, ut non præstolentur ædificamentum manus, sed ipsi festinant imponi super fundamentum Christi, et contineri angulari lapide, de quibus et Petrus apostolus *869 loquitur: Sicut lapides vivi super ædificamini in domum spiritualem, et sacerdotium sanctum, offerentes spirituales victimas, placentes Deo* (I Petr. i, 5). Isti sunt lapides qui clamabant, si taceat populus Judæorum (Luc. xix), et volentur quamdiu in corpore fuerint super terram, quia aggravat terrena habitatio

sensum multa curantem (Sapient. ix), et in carne positus Sanctus loquitur: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ* (Ps. lxxv, 7)? qui tantum in se est, conatur et voluit; et erigitur ad summa, sed carnis fragilitate retinetur. Terra autem illa est super quam volutur lapides, de qua legimus: *Cantate Domino, omnis terra* (Ps. xcv, 1). Et: *Omnis terra adoret te, et psallat tibi* (Ps. lxxv, 4).

(Vers. 17.) *Quid enim bonum ejus est, et quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, et vinum germinans virgines?* LXX: *Quia si quid optimum illius, et si quid bonum ab eo, frumentum juvenibus et vinum boni odoris ad virgines*. Ideo, inquit, Machabæi huc illucque fugientes, Domino auxiliante, superabunt, ut, ejectis Macedonibus de terra Israel, mundetur templum, Legis præcepta serventur, et eruditio Scripturarum rursum germinet virgines, id est, populos credentium in unum Deum, qui prius idolatriæ fuerant cultibus constuprati. In frumento electorum: id est, *DAVIDA* (דודים) non juvenes, ut Septuaginta transtulerunt; sed *electos* et eruditos viros intelligi volunt, qui frumentum, id est, Legem Dei comedere mereantur. Pro vino, quod Hebraice dicitur *THAIROS* (תירוש), Aquila *olive* interpretatus est: quod et ipsum ad ubertatem vindemiæ referri potest. Hæc Judæi æstimant. Caterum nos frumentum electorum, sive juvenum, et vinum germinans virgines, sive vinum boni odoris ad virgines, intelligimus Dominum Salvatorem, qui loquitur in Evangelio: *Nisi granum tritici cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum permanet: sin autem moriatur, majores fructus affert* (Joan. xii, 24). De hoc tritico efficitur ille panis, qui de cælo descendit, et qui confirmat cor hominis (Ps. ciii). Hunc panem comedunt, qui in Christo robusti sunt, et ad quos Joannes Evangelista loquitur: *Scribo vobis, juvenes, quia sermo Dei in vobis* [Al. nobis] *manet et fortes estis, et viciistis malignum* (I Joan. ii, 14). Qui frumentum est electorum, sive juvenum, ipse est et vinum quod latificat *870* cor hominis, et bibitur ab his virginibus, quæ sunt sanctæ et corpore et spiritu, ut inebriatæ atque gaudentes, sequantur Ecclesiam, et prociat de eis: *Adducuntur regi virgines, post eam, proximæ ejus offeruntur tibi: afferuntur in lætitia et exultatione* (Ps. xlv, 15, 16). Quomodo enim lætiam non habebunt, qui inebriatæ poculo Salvatoris generantur in virgines, et audient dicere: *Introducite me in cellulam vini, confortate me in unguentis* (Cant. ii, 4)? Vinum hoc boni odoris est, unde in eodem carmine dicitur: *Potabis me de vino unguentarii, de rivis malagranatorum* [Al. gnatorum] tuorum (Ibidem). Hoc vino inebriati sunt qui sequuntur Agnum Dei quocumque vadit, vestiti candidis vestibus: quia se cum mulieribus non coingunxerunt: virgines enim permanserunt (Apoc. xiv).

(Cap. X. — Vers. 1 et seqq.) *Petite a Domino pluviam in tempore serotino, et Dominus faciet nives, et pluviam imbris dabit eis, singulis herbam in agro. Quia simulacra locuta sunt inutile, et divini viderunt*

A mendacium, et somniores locuti sunt frustra, vane consolabantur: idcirco abduci sunt [Al. adducti] *quasi græcæ: affligentur, quia non est eis pastor*. LXX: *Petite pluviam a Domino opportunam, temporaneam et serotinam: Dominus fecit phantasias, et pluviam hiemalem dabit eis, unicuique herbam in agro: quoniam hi qui loquebantur, locuti sunt labores: et divini visiones falsas, et somnia falsa locuti sunt, vane consolabantur: ideo arefacti sunt sicut oves, et afflicti sunt, quia non erat qui sanaret*. Ita felicitas quæ in Machabæorum tempore promissa est, quando sancti lapides elevati sunt super terram, et res Israelitica crevit in majus, intantum ut rursum frumento Legis populi vrescerent, et vino sancti Spiritus inebriarentur virgines vestre, ex parte promittitur. Caterum quia jam extremum tempus est prophetarum, et mundus declinat ad finem, et omnia quæ prædicta sunt, sui terminum præstolantur: Petite a Domino ut det vobis pluviam serotinam: ut Christus qui promissus est, veniat et tribuat vobis rores et nives, pro quibus scriptum est in Hebræo *ANZIV* (אנזיב). Et nescio quid volentes LXX *phantasias* interpretati sunt, nisi forte magnitudinem gratiæ admirationemque donorum, nomine phantasie voluere describere. Dominus ergo qui facturus *871* est nives et siccitatem omnis terre, evangelicæ predicationis irrigaturus est pluvius: ipse dabit imbres credentibus, et ubertate omnia complebuntur, ut postquam in Christo crediderint nationes, intelligent vana esse quæ ante coluerunt. Sive ipse Israel intelligat, qui quondam deceptus idolatriæ erroribus tenebatur, frustra se coluisse simulacra, et divinorum audisse mendacia, et acquivisse somniis, quibus Scriptura præcipit non credendum (Deut. xxi). Et ob hanc causam ducti sunt quasi greg in captivitatem, et afflicti absque pastore Deo, quia Legis notitiam non habebant. Omnis hic locus obscurus et dubius est, et debet nobis lector ignoscere, si in his quæ ambigua sunt, et nos pendulo incedimus gradu. Possumus autem juxta spirituale intelligentiam dicere, quod credentes in Christo Dominus adhortetur ut petant serotinam pluviam in consummatione mundi, quando plenitudo donanda est gratiæ, et singulis in agro suo herba susecrescit, ita ut possint dicere: *Dominus regit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuæ tibi me collocavit: super aquas refectionis educavit me* (Ps. xxii, 1, 2). Omnia enim simulacra, et divini et somniores frustra locuti sunt, et vane consolabantur. Quæ de hæreticis loquitur, qui sub nomine Christiano non intelligunt, nec de quibus dicant, nec de quibus affirmant, et attendunt spiritibus erroneis, et magistris demoniorum in hypocrisis mendacia loquentium, et cauteleriam habentes conscientiam (I Tim. iv): ut nequaquam credentes eorum consolationibus adducantur qui vana promittunt, et propterea traditi sunt Satanæ in interitum carnis (I Cor. v), et abducti in captivitatem regis Babylonii, et affligentur, quia Christum pastorem non habent, quem sibi falso nomine repromittunt.

(Vers. 3 seqq.) Super pastores iratus est furor meus, et super hircos visitabo, quia visitavit Dominus exercituum gregem suum domum Juda: et posuit eos quasi equum gloriæ suæ in bello. Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus prælii, ex ipso egreditur omnis exactor simul, et erunt quasi fortes conculeantes lutum viarum in prælio, et bellabunt, quia Dominus cum eis. LXX: Super pastores concitatus est furor meus, **862** et super agnos visitabo: et visitabit Dominus Deus omnipotens gregem suum domum Juda, et ponet eos sicut equum decorem suum in prælio, et ex ipso respexit, et ex ipso posuit, et ex ipso arcus in furore, (a) egreditur omnis qui educit simul, et erunt quasi bellatores concutantes lutum viarum in prælio, et præparabuntur, quia Dominus cum eis est. Et in hoc loco duplex Judæorum expositio est. Alii enim arbitrantur in adventu Christi universa complenda: alii sub Machabæis jam esse completa. Est autem eorum que Dominus pollicetur, ista explanatio: Super pastores et principes ac sacerdotes iratus est Dominus, et super hircos, et populum visitavit, juxta illud quod scriptum est: Grex perditus factus est populus meus, pastores ejecerunt eos (Jer. v. 6), ut vitio magistrorum discipuli punirentur: non iniustitia Judæis, qui peccata patrum reddidit in filios: sed quia illis peccantibus, populus applausit simul: et tunc quidem visitavit Dominus hircos suos, vel agnos pinguisimos, et fecit, juxta Septuaginta, ariditate siccare. Postea vero visitavit Dominus omnipotens gregem suum domum Juda: suscitavit enim Judam Machabæum, et cæteros ex eo, contra duces Antiochi, et posuit illos quasi equum gloriæ suæ in prælio, hoc est, qui de illius stirpe generati sunt: multo enim tempore Macedonas oppresserunt. Quodque sequitur: Ex ipso angulus, ex ipso paxillus, ex ipso arcus prælii, ex ipso egreditur omnis exactor simul, sic *παραγωγὴς* intelligunt, ut angulum interpretentur regiam potestatem, quod parietes ipsa contineat (Al. continebat). Et ex ipso, inquit, paxillus, id est, sacerdotium. Lego Isaiam, in quo Eliachim in templo Dei quasi paxillus figurat (Isai. xxii). Ex ipso arcus prælii, fortes ad bellandum: ex ipso etiam omnis exactor simul, quod in Hebraico scriptum est, *noctis* (22), et Aquila interpretatus est *εὐρησάντων*: ut non solum fortes et boni, sed alii ex eis fuerint indigni genero suo, Judas enim Machabæus et omnes qui de genere ipsius principes fuerunt in populo, et angulus erant: quia regia potestate populum continebant, et paxillus, ipsi enim erant sacerdotes, et arcus prælii, quia viri existere fortissimi, ut non solum **873** exercitum aciemque disponent: sed primi ad prælium prosilirent. Possumus de hoc quod sequitur: Ex ipso egreditur omnis exactor simul, pro quo LXX transtulerunt: Ex ipso egreditur omnis qui educit simul, et hoc dicere: Nulla erit dignitas in exercitu, quæ non illius arbitrio disponatur. Et erunt viri fortissimi, concu-

(a) In Reg. ms. qui egreditur: in Græco est ἐξελθόντων, aut ἐλαύνων, et ἐξερυσίων.

cantes Macedonas quasi lutum viarum in prælio: erunt autem fortissimi, atque bellabunt, quia Dominus cum eis est. Nostri hæc ad persecutionis tempora referunt, quod pro vitio sacerdotum frequenter etiam populus tradatur adversariis: et tamen Dominus omnipotens visitet postea gregem suum domum Juda, qui Deum et sermone et animo conficitur: et ponat eos quasi equum gloriæ suæ in bello, de quo sancti dicunt: Ascende super equos tuos, et equitatio tua salus (Abac. iii, 8). Ipse erit et arcus furoris Domini, de quo ait: Inebriabo sagittas meas sanguine (Deut. xxxii, 42). Et rursum: Sagittæ meæ consumerunt eos. De hoc arcu, et de his sagittis in septimo Psalmo (Vers. 13, 14) legitur: Arcum suum tetendit, et paravit illum: et in ipso paravit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effect. Et conculecabit, ait, adversarios suos in martyrio coronati, et dicent: Dominus illuminatio mea, et salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, a quo trepidabo? Dum appropinquarent super me nocentes, ut ederent carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipsi infirmati sunt, et ceciderunt. Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum: Si exsurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo (Ps. xxi, 1 seqq.). Quando implebitur illud eloquium: Unus ex vobis persequetur mille, et duo convertent in fugam (b) multa milita (Deut. xxxii).

(Vers. 6, 7.) Et confundentur ascensores equorum, et confortabo domum Juda, et domum Joseph saltem: et convertam eos, quia miserere eorum: et erunt sicut fuerant, quando non proiecimus eos: ego enim Dominus Deus eorum, et exaudiam eos. Et erunt quasi fortes Ephraim: et letabitur cor eorum quasi a vino, et filii eorum videbunt, et letabuntur: et exultabit cor eorum in Domino LXX: Et confundentur ascensores equorum: et confortabo domum Juda et domum Joseph salvabo, et habitare eos faciam, quia dilexi eos. Et erunt sicut **874** quando non eos abjeceram, quia ego Dominus Deus eorum, et exaudiam eos: et erunt quasi bellatores Ephraim, et letabitur cor eorum quasi a vino, et filii eorum videbunt et letabuntur, et gaudebit (c) cor eorum in Domino. Et hæc juxta superiorem sensum dupliciter didicerunt, ut aut sub Machabæis transacta jam dicant, aut sub Christo in ultimo seculo transigenda commemorant. Et est sensus: Cum positus fuerit Judas quasi equus decorus in prælio, et conculecaverit quasi lutum adversarios, et Domino secum bellante, superarit: tunc omnis equitatus Græciæ corruet, et domus Juda et domus Israel (eam enim vocat domum Joseph, id est, decem tribuum) pariter salvabuntur, et convertent eos de captivitate in qua fuerant, et erunt sicut eo tempore, quando non proiecimus eos: ego enim sum Dominus Deus eorum, qui illos exaudiam deprecantes. Et Ephraim qui nunc captivi detinentur, postea laxabuntur, et in tantum venient gaudii, ut eos vino madidos arbitreris. Filii

(b) Idem ms., decem milita.

(c) Addit Reg. ms., et exultabit.

quoque eorum cernant patrum triumphos, et in Domino letabuntur, quo præbente, victoriam consecuti sunt. Queramus historiam quando Judas et Israel adversum Græcos pariter dimicant, vel quo tempore Ephraim de captivitate Assyria sit reversus, quando, juxta Ezechielem (Cap. xxxv) dum virga, id est, Judas et Ephraim, sibi junctæ sint, et in unum baculum copulæ. Quod juxta tropologiam sic explanari potest. Quando visitaverit Dominus omnipotens gregem suum domum Juda, tunc confundentur ascensores equorum, de quibus scriptum est: Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem projecit in mare (Exod. xv, 1). De quibus etiam Psalmiste voce cantatur: Ab increpatione tua, Deus Jacob, dormitaverunt qui ascenderunt equos (Ps. lxxv, 7). Et sanctorum congeminat chorus: Hi in curribus, et hi in equis: nos autem in nomine (Al. nomen) Dei nostri invocabimus; ipsi obligati sunt, et ceciderunt: nos vero surreximus, et erecti sumus (Ps. xix, 8, 9). In hoc equitatu confidebat rex Egyptius; et præcipitatus in mare, quasi plumbum submersus est in profundum (Exod. xv), et suo exemplo didicit verum esse, quod scriptum est: Fallax **875** equus ad salutem (Ps. xxxii, 17). Hos currus et quadrigas, supra in quatuor perturbationibus interpretati sumus, qui nisi frenis boni regantur aurigæ, ad præcipitia deferuntur. Alius est autem auriga, de quo loquitur Eliseus: Pater, pater, currus Israel, et auriga ejus (IV Reg. ii, 12). Tunc Deus domum Juda et domum Joseph confortare se dicit (III Reg. xi, 16), ut qui, Jeroboam regnante, divisi sunt, Christo imperante, socientur, et sit unus pastor et unus grex. Et Judas enim et Joseph diversis nominibus, ad unam Salvatoris conferunt intelligentiam, quia et Joseph esurientibus in Egypto populis frumenta largitus est (Genes. lxxv seqq.); et Dominus famem mundi sua saturavit presentia. Et convertet eos, et miserabitur eorum: et sic erunt unum sicut fuerant antequam proiceret eos. Hæc universa in persecutionibus accipe, quando, desperatis omnibus, exaudivit servos suos Dominus. Et erunt quasi fortes Ephraim, qui primum debiles et infirmi, postea fortes erant, et suo nomine digni: Ephraim enim interpretatur ubertas. Et letabitur cor eorum, cum biberint vinum, quod expressum est de vinea Soree. Filii quoque eorum quibus Paulus apostolus loquitur: Filii mei, quos rursum parturio donec Christus formetur in vobis (Galat. iv, 19). Et Petrus princeps apostolorum: Sicut filii, ait, obedientie, non conformati juxta priorem conversationem (I Pet. i, 14). Et in Psalmo legitur: Venite, filii, audite me, timorem Domini docebo vos (Ps. xxxii, 12). Isti igitur filii exultabant et letabuntur, et cor eorum gaudebit in Domino.

(Vers. 8 seqq.) Sibilabo eis, et congregabo illos quia redemi eos, et multiplicabo eos sicut ante fuerant multiplicati. Et seminabo eos in populo, et de longe

recordabuntur mei, et vivent cum filiis suis, et revertentur. Et reducam eos de terra Egypti, de Assyriis congregabo eos, et ad terram Galaad et Libani adducam eos, et non invenietur eis locus. LXX: Significabo eis, et suscipiam illos, quia redimam eos, et multiplicabuntur sicut erant plurimi, et seminabo eos in populo, et qui erant de longe, recordabuntur mei. Nutrient filios suos et convertentur, et revertamur eos de terra Egypti, et de Assyriis suscipiam illos, et in Galaad et in Libanum introducam **876** eos, et nullus ex eis deerit. Signum congregationis suos, vel sub Macedonibus, vel in consumptione mundi, ut prius diximus, meum, inquit, habebunt sibilum, ut ex sibilu meo illos congregem, et me doceam esse pastorem. Ego enim redemio eos, et liberavi eos de captivitate, extenso brachio: et ego eos multiplicabo, qui ante multiplicaveram, ut dispersio in populo non videatur esse divisio, sed sementis operatio, et liberorum ac nepotum segete multiplicata, vivant cum filiis suis: et revertantur non solum de terra Egypti, sed et de Assyriis, et ex utraque orbis parte redeant ad Judæam, et ad terram Galaad et Libani, quam prius decem possidebant tribus, quæ appellantur domus Joseph et Ephraim: et tantus erit numerus reductorum, ut multitudinem terra non capiat. Secundum *ἀναγωγῆς* significat Dominus et sibilis his quibus peccatis fuerant ante captivi, et loquitur ad eos: Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et invenietis requiem animabus vestris. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mansuetus sum et humilis corde: Jugum enim meum suave, et onus meum leve est (Matth. xi, 29, 30). Quid hac significatione sibilique clementibus, quo dispersus populus congregatur: Congregantur autem, quia Dominus redemit eos: non corruptibilibus argento et auro, ex vana sua conversatione: sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Domini Jesu (I Pet. i). Unde loquitur in Psalmo: Exultatio mea, erue me a circumdantibus me (Ps. lxxvii, 7). Et iterum: Redemisti me, Domine, Deus veritatis (Ps. xxx, 6). Et multiplicabit (Al. multiplicabo) eos sicut fuerant antea multiplicati, ut impletur illud quod promissum est Abraham: Multiplicabo eam, et benedicam illi, et benedictus erit, ut fiat pater multarum gentium (Gen. xvi, 9). Filios autem Abraham non eos debemus accipere, quibus Dominus loquitur: Si filii essetis Abraham, opera patris vestri faceretis (Joan. xiii, 39), sed illos de quibus Apostolus ait: Quoquo ex fide sunt, filii sunt Abraham (Rom. vii). De hac multiplicatione Isaias mystico sermone testatur, dicens: Qui modicus est erit in millibus: et qui parvus, erit in gentem magnam (Isai. lx, 22). Multiplicationem autem ad benedictionem liberorum non accipiamus **877** carnaliter: alioquin Elias et Eliseus et Jeremias et Baptista Joannes (quo major inter natos mulierum non fuit) (Matth. xi) hac benedictione ca-

(a) Rescribit Victorius ex ipso Matthæi textu et ego reficam vos pro, et invenietis requiem animabus vestris, quæ verba subjungit illis, et humilis corde, etc.

ruerunt, sed illam qua vocantur ad fidem multitudines nationum. Denique sequitur: *Seminabo eos in populis, et de longe recordabuntur mei.* Seminatio sunt in populis, qui Domini audire sermonem: *Euntes, docete omnes gentes* (Matt. xxviii. 19). Et in alio loco: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat in aeternum* (Joan. xv. 16). Cumque apostoli fuerint in populis seminati, gentes et populi longe positi recordabuntur mei, illo prophetico huic sententiae congruente: *Remiscentur et convertentur ad Dominum universi fines terre. Et adorabunt in conspectu ejus universae familiae gentium. Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium* (Ps. xxi. 23, 29). Quodque dicitur: *De longe recordabuntur mei*, illi simile est: *Qui longe estis, recordamini Domini, et Jerusalem ascendat super cor vestrum* (Jer. xxxi). Longe luit omnis gentium multitudo; sed recordata est Dei, quia ex uno omnes parente generamur. Cumque apostolis in cunctis gentibus seminati gentes longe posite Dei fuerint recordate, vivent cum filiis suis, ut qui prius infidelitate mortui erant, fide vivere incipiant. Isti sunt filii, quos Paulus nutrit in Evangelio, scribens ad Corinthios: *Lac vobis potum dedi* (I Cor. iii. 2). Et Petrus in dispersione scribit fidelibus, qui renati erant: *Non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per sermonem viventis Dei, et permanentis, sicut modo generati parvuli, ut rationabile lac concupiscerent et in ipso crescerent in salutem* (I Pet. i). Ad hos filios scribebat et evangelista Joannes: *Filioli, custodite vos ab idolis* (I Joan. v. 21). Et reducam, inquit, eos de terra Aegypti, et de Assyrii congregabo eos. De terra Aegypti, in qua imperabat rex Pharao, qui quondam gloriabundus aiebat: *Mea sunt flumina, et ego feci ea* (Ezech. xxxi. 3). Et de terra Assur, quam tenebat rex Assyrius, sensus magus, qui et ipse dicebat: *Super sidera caeli ponam thronum meum, et ero similis Altissimo* (Isai. xiv. 13). Cum autem de tenebris Aegypti et de tribulatione mundi, et de potestate Assyrii, qui interpretatur *arguens* atque *convincens* (ipse est enim inimicus et ultor), **878** nationes Dominus congregarit, inducet eos in terram Galaad, et Libani. Galaad in linguam nostram vertitur, *testimonium transmigrationis*, quando de carnalibus transimus ad spiritualia, de parte venimus ad totum: terrena relinquimus, et ad coelestia transmigramus: *Libanus* autem interpretatur *λεωξαρβος*, id est, *dealbatio*. Adducimur itaque de tenebris Aegypti, ut postquam transferimus et migraverimus a mundo, dealbemur in Domino, et dicatur de nobis: *Quae est ista quae ascendit dealbata* (Cant. viii. 6). Alii juxta Graeci sermonis ambiguitatem, qua et mons Phoenicis et thus Libanus dicitur, nunc Libanum thus interpretantur, et ex thus significari putant Deum, ut postquam de terra transferimus ad coelam, impleatur in nobis oratio Sal-

(a) Reg. nus., Dei ad eos se convertente clementia.

valoris: *Pater da eis ut sint in nobis unum, sicut ego et tu unum sumus*, (Joan. xvii. 22). Unde et sponsa in Cantico dicit ad sponsum: *Odor vestimentorum tuorum, sicut odor Libani* (Cant. iv. 14). Cumque induxerit nos in terram Galaad et Libani, non invenietur nobis locus, ut nequaquam terrae stringamur angustiis, sed caelorum latitudine [Al. altitudine] perfruamur.

(Vers. 11, 12.) *Et transibit in maris freto, et percutiet in mari fluctus: et confundentur omnia profunda fluminis: et humiliabitur superbia Assur, et sceptrum Aegypti recolet.* Confortabo eos in Domino: *Et in nomine ejus ambulabunt, dicit Dominus.* LXX: *Et pertransibunt in mari angusto: et percutiet in mari fluctus, et siccabuntur omnia profunda fluviorum: et auferetur universa injuria Assyriorum, et sceptrum Aegypti tolletur.* Et confortabo eos in Domino Deo suo, et in nomine ejus gloriabuntur, dicit Dominus. Narrant Hebraei captivum populum Judaeorum, non solum in Medos et Persas, sed in Bosphorum quoque et septentrionalem plagam ab Assyriis atque Chaldaeis esse translatum, et postea eos ex parte revocatos, Dei (a) eos ad se convertente clementia; et hoc esse quod nunc dicitur: *Transibunt in mari angusto.* Propterea angustias, quae Chalcedonem, et quondam Bizantium brevi freto dividunt. Et percutiet, inquit, Dominus (vadens ante populum suum) maris fluctus, et confundentur omnia profunda fluviorum, ut olim factum est, Jordane siccato (Josue iii), et mare Rubrum transgressus est populus in deserto (Exod. xiv). Cumque fuerit de captivitate profundo ex **879** malorum amaritudine liberatus, humiliabitur Assur, et Aegypti imperium recedet ab eis. Et confortabuntur in Domino, et in nomine illius ambulabunt in terra Israel, dicit Dominus. Haec ut ab Hebraeis nobis tradita sunt, nostra lingua hominibus expressimus, fidem diclorum ad eos a quibus sunt dicta referentes. Ceterum nos qui Christi censemur nomine, occidentem relinquimus litteram, et sequimur spiritum vivificantem, immo spiritualia spiritualibus comparantes, non Bosphorum et siccitatem cursum maris et arenia fluenta Jordanis, quae fabularum similia sunt, sed dignam in servos suos Deiclementiam quaerimus, quod praevia, et nobis aperiente viam, transimus maris fretum, sive angustum mare, quod peccatoribus latissimum est: *Lata enim et spatiosa via quae ducit ad mortem: arcta et angusta quae ducit ad vitam* (Math. vii. 13). De hoc mari et in Psalmis legimus: *Qui descendunt in mare navibus, facientes operationem in aquis multis, ipsi vident opera Domini, et mirabilia ejus in profundo* (Ps. cvi. 22). In hoc mare saeculi, in quo sanctorum numerus coarctatur, et in tribulatione positus est, descenderunt apostoli, et primus Dominus, ut nos de amaribus fluctibus liberaret (Marc. iv). In hoc mare sagena Evangelii mittitur (Math. xiii), quae testimoniis texta est Scripturarum, ut pisces multos

et obrutos mundi hujus gurgibus, in aeram extrahat liberam, ut possint laudes Deo canere. Hi sunt qui descenderunt in mare, et in Ecclesiarum navibus faciunt opera multa, et Dei cernunt mirabilia in profundo divitiarum sapientiae et scientiae ejus (I Cor. ii); et in Spiritu sancto qui scrutatur etiam alta Dei, quibus Dominus loquitur: *Venite post me, et faciam vos piscatores hominum* (Math. iv. 19). De his piscatoribus qui descendunt in mare, et sunt in navibus, Isaias quoque vaticinatur: *Volabunt in navibus alienigenarum, et mare pariter deprædabuntur* (Isai. xi. 14). In Ecclesiis enim de numero gentium congregatis, toto apostoli orbe volitarunt, ut deprædarentur mare, et draconis **880** spolia tollerent, qui regnabat in mari, et de quo scriptum est: *Hoc mare magnum et spatiosum manibus: illic reptilla, quorum non est numerus: animalia pusilla cum magnis, illic nares pertransibunt: Draco iste quem formasti ad ludendum ei* (Psalm. cii. 25, 26). Latum et spatiosum mare est parvis et magnis animantibus, quæ cum dracone versantur, et quorum non est numerus. Qui autem super mare sunt, et in ipso mari volitant in navibus, audient cum Salvatore: *Tu dominaris potestati maris: motum fluctuum ejus tu mitigas* (Ps. lxxxviii. 10). Cumque transierit in maris freto, et fluctus ejus suo concuclaverint pede, confundentur omnia profunda fluminis, de quo scriptum est: *Qui*

A *convertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede* (Psalm. lxxv. 8), ut humilietur injuria, sive superbia Assur, et Aegypti a sanctis atque credentibus recedat imperium, et qui liberati sunt, confortentur in Domino, et dicant: *Fortitudo mea, et laudatio mea, Dominus* (Ps. cxvii. 14). Et iterum: *Deligam te, Domine, fortitudo mea* (Psalm. xvii. 1). Et cum Jeremia: *Fortitudo mea, et auxilium meum, et refugium meum, Domine Deus meus* (Jerem. xvi. 19). Unde et Apostolus, in quo Christus loquebatur, aiebat: *Omnia possum in eo qui me confortat* (Phil. iv. 13). Et non solum confortabuntur in Domino, sed et gloriabuntur in eo et dicent: *Nihil autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* (Galat. vi. 14). Et: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur* (I Cor. i. 31). Et in alio loco: *Non glorietur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque dives in divitiis suis; sed in hoc gloriatur qui gloriatur: intelligere et scire Dominum, et facere misericordiam et iudicium in medio terræ* (Jerem. ix. 23, 24). Verum quia in Hebraico scriptum est: *Et in nomine ejus ambulabunt*, sic intelligendum est: quod in nomine Christi ambulent Christiani, et scribatur in calculis eorum nomen novum, et sub tanti nominis dignitate ambulent cum Domino, sicut ambavit Enoch, et placuit Deo, et translatus est (Genes. v).

LIBER TERTIUS.

(**881-882.**) Urget me frater Sisinius incompta et impolita transmittere ut non dicam emendandi, sed ne relegendi quidem habeam facultatem. Ille festinat in opus suum, nos in nostro opere minus facinus, dum eruditio incassum vertitur; et quidquid sensu concipimus, composito non licet ornare sermone. Rudes igitur, non mea culpa, sed studio portitoris suscipe libros: dum ipse tua festinat sanctis æra dividere, et nos non patitur nostra tibi æra numerare. Quamvis enim elegans sit exercitatumque ingenium, et longo usu trita currat oratio: tamen nisi Auctoris manu curata fuerit et polita, redolent sordes negligentiae, et vel nimio verborum flore luxuria, vel hiulea vocalibus fit, vel aspera consonantibus. Unde et de Virgilio traditum est, quod libros suos quasi ursum fetus lingua composuerit, et lambendo fecerit esse meliores, qui durarent in memoriam sempiternam, et necessitatem metri libera oratione compleret. Transimus ad Libanum, et ad duas virgas, tresque pastores, qui in uno mense succisunt, et ad triginta argenteos, de quibus emptus est ager Agili in sepulchrum peregrinorum (Math. xxvii), et ad stulti vasa pastoris, et cetera usque ad finem voluminis: quæ tantis sunt contexta mysteriis, ut misericordia Dei et tuis indigemus orationibus, ne cursus noster aliquo præpediatur errore, et malevolis justa sit occasio detrahendi, qui ad hoc so-

C lum linguas habere se putant, ut proximos lacerent, et duritiam frontis atritæ verborum rabie consolentur.

(Cap. XI. - Vers. 1.) *Aperi, Libane, portas tuas, et comedit* [Al. comedit] *ignis cedros tuas. Ulula, abies, quia cecidit cedrus: quoniam magnifici vastati sunt. Ululate, quercus Basan, quoniam succius est saltus munus. LXX: Aperi, Libane, portas tuas, et comedit ignis cedros tuas. Ululat pinus, quia cecidit cedrus, quia optimates contriti sunt. Ululate, quercus Basanitidis, quoniam depositus est saltus nemorosus.* Perspicue Libanus, ad quem prophetalis sermo convertitur, dicens: *Aperi, Libane, portas tuas, templum intelligitur Judæorum, quod instauratum, immo edificatum a Zorobabel, rursus a Vespasiano, et Tito canitur subvertendum.* Et quia Libanum, templum appellaverat *πεταποποιος*, et in reliquis servat translationem, ut per cedros et abietes et quercus Basan saltumque nemorosum, principes ac sacerdotes et populum significet Judæorum. Aperi autem Libanus portas suas, ut Romanus intret exercitus, et comedit ignis cedros ejus, ut vel incendio cuncta vastetur, vel hostili impetu duces ac principes consumantur. Ululant abietes, quia cecidit cedrus, multo sacerdotibus et principibus sua populatione lugentes. Quodque prius dixit obscure, nunc ponit mani-